

УДК 681.111.7.03

Бараннік Анатолій Миколайович
науковий співробітник
відділу пізньосередньовічної, ранньомодерної
та нової історії України,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)
a.m.barannik@gmail.com

Anatolii M. Barannik
Research Fellow,
Department of Late Medieval, Early Modern
and Modern History of Ukraine,
The National Museum of the History of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

ГОДИННИК НАСТІННИЙ “FISHER” З ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

WALL CLOCK “FISHER” FROM THE FUNDS OF THE NATIONAL MUSEUM OF THE HISTORY OF UKRAINE

Анотація

У статті розглянуто настінний годинник “Fisher”, який зберігається у фондах Національного музею історії України. Наведено основні технічні параметри годинника, опис його зовнішнього оформлення, висловлено аргументоване припущення щодо можливого часу створення пристрою (перша половина – середина XVIII ст.) саксонськими майстрами в м. Дрездені. На основі аналізу документів музею, визначено походження годинника з Дрезденської галереї.

Ключові слова: годинник настінний, маятниковий механізм, Дрезден, Fisher, Національний музей історії України, Дрезденська картинна галерея, XVIII ст.

Abstract

The article studies “Fisher” wall clock, which is stored in the funds of the National Museum of the History of Ukraine. The main technical parameters of the clock and description of its appearance are given. A hypothesis is put forward about the possible time (first half – mid of the 18th century) when the device was made by the Saxon masters in Dresden. Based on the analysis of the documents from the Museum, the origin of the clock from Dresden Gallery is determined.

Key words: wall clock, pendulum mechanism, Dresden, Fisher, National Museum of the History of Ukraine, Dresden Art Gallery, 18th century.

Українські землі долучилися до розвитку годинникарства відносно рано: є згадки про існування вежового годинника у Кафі (Феодосія) наприкінці XIV ст.¹, а у Львові перший годинник згадується 1404 року². У Наддніпрянській Україні вперше згадка про вежовий годинник у Київському замку фіксується у 1545 р³. Протягом XV–XIX ст. на землях сучасної України побутували як місцеві⁴ так й імпортовані механічні часовимірювальні пристрої⁵. Частина з них нині зберігається у зібраннях музейних установ та потребує ґрунтовного дослідження.

Вивчення годинникарства в Україні починається з другої половини XIX ст.⁶. Найбільш інформативною розвідкою про локальне годинникарство того часу є дослідження Ф. Яворського “Lwów stary i wczorajszy”⁷. Сьомий розділ цієї праці “Zegarmistrze i zegary” (“Годинникарі і годинники”) автор цілком присвятив висвітленню розвитку годинникарства у Львові від XV до кінця XIX ст. Ф. Яворський, залучивши архівні джерела Львова, праці дослідників та власноруч зібрані свідчення годинникарів, зумів детально відтворити процес розвитку львівського годинникарства. Автор зупиняється

1 Любченко В. Ф., Шмагло Р. Т. Годинник [Електронний ресурс]: Енциклопедія сучасної України. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=25145 (дата звернення: 24.11.2020).

2 Jaworski F. Lwów stary i wczorajszy (szkice i opowiadania). – Lwów: Nakładem “Kurjera Lwowskiego”, 1910. – S. 205.

3 Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей. Отдел III. Известия грамот и документов. – Киев: Издан Временной Комиссией для разбора древних Актов при Киевском, Подольском и Волынском Генерал-Губернаторе, 1874. – С. 27.

4 Центральний державний історичний архів України в м. Києві. – Ф. 128. – Оп. 1 заг. – Спр. 27. – Ч. 1 (1731–1759). – Арк. 90; Жолтовський П. Художні металеві вироби західних областей Української РСР (XVI–XIX ст.). – Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 1959. – С. 4; Жолтовський П. Художній метал. Історичний нарис. – Київ: Мистецтво, 1972. – С. 85–86; Любченко В. Ф., Шмагло Р. Т. Годинник...

5 Гуржій О. І. Гетьман Іван Скоропадський // Український історичний журнал. – 1999. – № 2. – С. 142.

6 Siemiński L. Przegląd wystawy starożytności sztuki urządzonej w Krakowie prez. Komisya delegowana z oddziału archeologii i sztuk pięknych w s. k. Tow. Nauk krakowskiem. – Krakow, 1858. – S. 17; Wystawa archeologiczna polsko-ruska urządzona we Lwowie. – Lwów 1885. – S. 27–28, Tabl. I.

7 Jaworski F. Lwów stary i wczorajszy (szkice i opowiadania). – Lwów: Nakładem “Kurjera Lwowskiego”, 1910. – 478 s.

на характеристиці інституту міського годинникаря та його найвідоміших представників⁸, висвітлює процес розвитку львівського годинникарського цеху і доводить синхронність його становлення з появою подібних інституцій в інших головних містах Речі Посполитої⁹. Окрему розвідку Ф. Яворський присвячує львівським вежовим годинникам та питанню приватних годинників (місцевого виробництва) у побуті¹⁰.

В УСРР/УРСР питання розвитку годинникарства на українських землях майже не вивчали. Єдиною публікацією 1920-х–1940-х рр. на годинникарську тематику була мистецтвознавча розвідка М. Рудинського про годинник П'єра Томіра (зібрання картинної галереї Полтавського музею)¹¹. У повоєнний час годинникарська тематика з'являється працях П. Жолтовського¹² та Л. Долинського¹³. Останній є автором огляду годинників, які знаходяться в Українському державному музеї етнографії та художнього промислу¹⁴ (найбільше зібрання годинників XVI–XX ст. в Україні). Л. Долинський, зокрема, описав особливості механічних годинників місцевого походження¹⁵.

Певний підйом дослідження годинникарства на українських землях розпочався з активізації вивчення повсякденного життя ранньомодерної України. Дослідник М. Яременко висвітлив побутування часовимірювальних пристроїв серед викладацького складу Києво-Могилянської академії та вищого духовництва XVIII ст.¹⁶. Особливої уваги заслуговує праця В. Ткачук "Церква і годинники в ранньомодерній Україні". У ній автор, спираючись на численні архівні документи, наводить ґрунтовний аналіз наявної історіографії та, зосереджується на висвітленні питання функціонування годинників в Київській митрополії XVI–XVIII ст.¹⁷ З'являються публікації описів музейних зібрань годинників¹⁸.

Але, маємо констатувати, що питання розвитку годинникарства на землях України не вивчене. Особливої уваги потребує дослідження місцевого виробництва годинників, пік розвитку якого припадає на XVIII ст. Його вивчення лише розпочинається. Також, не менш важливим є вивчення годинників іноземного походження, для розуміння перебігу соціально-інтелектуальних та економічних процесів.

Одне з найбільших в Україні зібрань механічних часовимірювальних пристроїв знаходиться в Національному музеї історії України (далі – НМІУ), де наявні механічні годинники XVII–XX ст. Серед них особливе місце займає бронзовий позолочений настінний годинник "Fisher", створений саксонськими майстрами у XVIII ст.

Порівняння його з аналогічними (за зовнішнім оформленням, механізмами та циферблатами) пристроями¹⁹, та характерний стиль оформлення (рокайл²⁰) дає змогу визначити час його створення: початок – середина XVIII ст. А напис на циферблаті "Dresden" однозначно вказує місце створення – м. Дрезден (курфюрство Саксонія, Священна Римська імперія).

Головні використані матеріали: бронза, сталь, емаль, скло, золото. Використані техніки виробництва: ливарництво, кування, виточування, гутництво, емалювання, ормолу (специфічна техніка позолоти бронзи), гравіювання, ремісничка збірка. Фактичні розміри годинника: L – 64 см, W (в найширшому місці) – 40 см, D циферблата – 17,2 см. Загальна вага предмета – 10 030 г.

Корпус годинника – масивний, продовгуватий. Містить композицію у стилі рокайл: по периметру розміщені рослинні орнаменти виноградної лози (44 одиниці, ще одна повністю втрачена та одна – збережена, але окремо, відламана), грон винограду (9 одиниць) та стилізованої виноградної закрученої лози (18 одиниць збереглося та дві втрачено). Відкритий простір між частинами корпусу у нижній, верхній частинах та по боках прикрашений стилізованою сіткою з рослинним орнаментом (листя і квіти), ці елементи іншої кольорової гами, наближеної до сірої барви.

8 Ibid. – S. 205–222.

9 Ibid. – S. 223–246.

10 Ibid. – S. 247–259.

11 Рудинський М. З приводу годинника роботи Томірової в картинній галереї Полтавського музею // Український музей : збірник. Т. 1 / Управління науковими установами У.С.Р.Р.; за редакцією П. Курінного [та ін.] – Київ: [б. в.], 1927. – С. 122–127.

12 Жолтовський П. Художні металеві вироби західних областей Української РСР...; Жолтовський П. Художній метал...

13 Долинський Л. Колекція годинників Українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР // Матеріали з етнографії та художнього промислу. – Випуск 3. – Київ, 1957. – С. 97–119.

14 Нині – Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України.

15 Долинський Л. Вказ. пр. – С. 106–107, 110.

16 Яременко М. Повсякдення професорів Києво-Могилянської академії XVIII століття // Повсякдення ранньомодерної України. – 2013. – 1. – С. 69–121.

17 Ткачук В. Церква і годинники в ранньомодерній Україні. – Ч. 1 [Електронний ресурс]: Historians. – Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/2180-vitalij-tkachuk-tserkva-i-godinniki-v-rannomodernij-ukrajini-chastina-i> (дата звернення: 24.11.2020); Ткачук В. Церква і годинники в ранньомодерній Україні. – Частина 2 [Електронний ресурс]: Historians. – Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/2185-vitalij-tkachuk-tserkva-i-godinniki-v-rannomodernij-ukrajini-ch-2> (дата звернення: 24.11.2020).

18 Карбін Н., Матейчук О. Колекція кишенькових годинників зі збірки Волинського краєзнавчого музею // Волинський музей: історія і сучасність. Науковий збірник. – Випуск 6. – Луцьк, 2019. – С. 158–161.

19 A LOUIS XV ORMOLU AND CORNE ROUGE STRIKING CARTEL CLOCK [Електронний ресурс]: Christies. – Режим доступу: <https://www.christies.com/lotfinder/Lot/a-louis-xv-ormolu-and-corne-rouge-6171637-details.aspx> (дата звернення: 24.11.2020); LE NOIR Etienne (XVIIIème), de SAINT GERMAIN Jean-Joseph (1719–1791) [Електронний ресурс]: Lotsearch – Режим доступу: <https://www.lotsearch.net/lot/le-noir-etienne-xviiieme-de-saint-germain-jean-joseph-1719-1791-28326248> (дата звернення: 24.11.2020); Cartel d'alcôve à tirage en bronze doré d'époque Louis XV; vers 1750, signé S. GERMAIN, le cadran et le mouvement signés ETIENNE LENOIR / A PARIS [Електронний ресурс]: Sothebys. – Режим доступу: <http://www.sothebys.com/fr/auctions/ecatalogue/lot.175.html/2008/6-rue-royale-paris-18th-century-furniture-and-works-of-art-pf8032> (дата звернення: 24.11.2020).

20 Годинник "Fisher" оформлений у характерному для XVIII ст. стилі рокайл (один із найголовніших аспектів стилю рококо). Для подібних настінних масивних бронзових позолочених годинників цей стиль оформлення почали застосовувати від початку XVIII ст.

Циферблат емальований (біле тло на якому синім кольором нанесені написи та позначення). Циферблат поділений на три кола: у найближчому до центру кола (D – 8,3 см), посередині розміщений отвір для виходу обертових елементів стрілок, в нижній частині того кола – напис “Dresden” з обох сторін якого розміщено два отвори для заведення механізмів годинника. У верхній частині цього кола – напис “Fischer”. У другому кола (W – 3 см) циферблата розміщена часова шкала з римськими цифрами (I–XII), тут цікаво те, що цифра “4” написана традиційно позначенням “III”, а не більш поширеним згодом – “IV”. Друге коло від третього відокремлює подвійна лінія завширшки 4 мм, поділена на клітинки (4×6–7 мм), в її межах над цифрою “XII” розташовано малий отвір для накручування ще одного механізму (музичного бою). У третьому кола (W – 1,4–1,5 см) вміщені написи арабськими цифрами: “5”, “10”, “15”... “60”. Емалевий циферблат лежить на металевій основі, яка з’єднана з корпусом 4-ма шурупами (оригінальний зберігся лише один, інші три втрачено; один з втрачених замінений хрестоподібним). Стрілки – позолочені, фігурні: коротша годинникова (L з основою 5,4 см) та довша хвилинна (L з основою 7,6 см).

Циферблат прикритий прозорим захисним склом, місцями у структурі скла видно бульбашки повітря, скло містить кілька подряпин. З внутрішнього боку оправы видно, що частина скла скраю була незначно пошкоджена при обрізанні. Скло вставлене в металеву оправу, яка кріпиться до корпусу годинника завісою (дві петлі на оправі, дві – на корпусі, з’єднані штирем).

Механізм настінного годинника вміщує три пружини (дві для обслуговування механізму часовимірювального механізму і одну – для музичного пристрою). Маятник годинника та ключі для заведення пружин не збереглися, механізм у незадовільному стані. На корпусі механізму годинника немає жодного клейма або гравійованого напису від виробника, лише ледь помітно нашкрябано цифру “62”.

Напис “Fischer” у верхній частині циферблата найімовірніше вказує на прізвище годинникаря, а “Dresden” у нижній частині – місце створення. Проте, наші пошуки у визнаних довідниках з годинникарства цього можливого дрезденського годинникаря XVIII – початку XIX ст. не дали жодного результату. Це дає змогу припустити або маловідомість майстра і рідкісність його виробів, або напис відтворює прізвище не годинникаря, а виробника циферблата чи, навіть, власника годинника.

До фондів НМІУ досліджуваній настінний годинник потрапив в 1946 р.²¹. Укладачі інвентарної картки зазначили його короткий опис з розмірами, визначили його стиль, як “рокакіль”, констатували задовільну збереженість та встановили вартість “700 крб”. Але найголовніше, у графі “спосіб придбання” зазначено: “Акт 15/V 1946”²².

Натомість у книзі вступу зазначено: “От зам. дир. по хоз. ч. Ваймана М. А.^{23,24}, “Акт № 50 від 10.03.1947 р., Акт № 19 от 15.12²⁵.1946 г.”²⁶ і чомусь серед матеріалів (окрім бронзи та скла) згадано ще й дерево. Пошук згаданих музейних актів дав такі результати.

“Акт 15/V 1946”²⁷ (його ж з помилкою зазначена назва “Акт № 19 от 15.12.1946” у книзі вступу²⁸) у інвентарній картці містить інформацію, що комісія музею прийняла від заступника директора по господарській частині Ваймана М. значу кількість експонатів. Так, доданий перелік містить: 39 картин (західноєвропейських авторів, оцінених в 210 900 крб), 43 гравюри (європейських авторів, оцінених в 2 150 крб) та 14 найменувань категорії “інші речі”²⁹ (посуд, меблі, годинники, тканина – все оцінене в 7 110 крб). Саме в останній категорії під порядковим номером “7” зазначено: “Стінний годинник кінця XVIII – початку XIX ст. Бронзовий в стилі бароко. Марка “Фішер”. Дрезден”³⁰, додатково зазначалася його оцінка в “700 крб”³¹.

Всі ці експонати та досліджуваній годинник, згадані у книзі вступу³²: “Акт № 50 від 10.03.1947 р.”³³. Цей документ зазначає, що “до фондів музею прийнято частину експонатів з колекції привезеної із Заходу т. Красицьким Д. Ф.³⁴, які лишилися в Київському історичному музеї після передачі згаданої колекції Музею Західного і Східного мистецтва в Києві. Опис цих експонатів від 27.II.1947 р. від N 1 до N 78 з умовною оцінкою цих експонатів у сумі 10463 крб...”³⁵. До цього акта додається перелік прийнятих до фондів предметів під назвою: “Опись / експонатів із Дрезденської галереї, що / зберігаються в фондах Історичного музею / в Києві. / м. Київ, 27.II.1947 року”, а на полях документа зазначено “Передано

21 Інвентарний № Р-59. Інвентарна картка № 2322/7. Група “Різне” // НМІУ.

22 Там само.

23 Виписано в графу “Старі інвентарні номери”.

24 Книга вступу.- Т. 2. – №№ 2143–6836. Почато 26.12.1945 – закінчено 30.04.1947. – Арк. 64 // НМІУ.

25 Помилка в книзі, насправді Акт № 19 від 15.05.1946.

26 Книга вступу. – Т. 2. – №№ 2143–6836. Почато 26.12.1945 – закінчено 30.04.1947. – Арк. 64 зв. // НМІУ.

27 Інвентарний № Р-59. Інвентарна картка № 2322/7. Група “Різне” // НМІУ.

28 Книга вступу. Т. 2. – №№ 2143–6836. Почато 26.12.1945 – закінчено 30.04.1947. – Арк. 64 зв. // НМІУ.

29 Акти прийомки та закупки експонатів за 1946 р. Від акта №1 до акта №147. – Арк. 168–169 зв. // Київський історичний музей.

30 Акти прийомки та закупки експонатів за 1946 р. Від акта № 1 до акта № 147. – Арк. 169 // Київський історичний музей.

31 Там само.

32 Книга вступу. Т. 2. №№ 2143–6836. Почато 26.12.1945 – закінчено 30.04.1947. – Арк. 64 зв. // НМІУ.

33 Акти на вступ експонатів до фондів музею. 1947 рік. – Арк. 177 // Київський історичний музей.

34 Красицький Д. Ф. (1901–1989) – письменник, літературознавець, шевченкознавець, учасник Другої світової війни. У 1944–1945 рр. – директор Дніпропетровського історичного музею імені Д. Яворницького, згодом – директор Києво-Печерського історико-культурного заповідника (1946–1948), згодом працював на керівних посадах Центрального державного музею Т. Шевченка (нині – Національний музей Тараса Шевченка). Джерело: *Мирончук В. Д.* Д. Ф. Красицький – історик і шевченкознавець // Проблеми політичної історії України. – Випуск 14. – 2019. – С. 216–220.

35 Акти на вступ експонатів до фондів музею. 1947 рік. – Арк. 177 // Київський історичний музей.

до фондів Історичного музею в Києві пом. Директора Музею по госп. частині т. Вайманом М. А. по акту від 15.V.1946 р.”³⁶. При цьому, в “Описі...” вже не згадуються картини (передані до “Музею Ханенків”), натомість міститься 78 позицій (меблі, годинники, гравюри, ноти, монети, деякі побутові речі та чотири вітрини з “єгипетською тканиною” та етикетками німецькою мовою)³⁷. Серед них, під № 7 згадано й годинник “Fisher. Dresden”³⁸.

Аналіз актів Національного музею історії України дає змогу встановити, що Д. Красицький був причетний до вивезення культурних цінностей із контрольованого радянськими військами “Заходу”, зокрема, й до транспортування Дрезденської галереї (відомо, що частина картин з тієї музейної установи зберігали у Києві). Потім, ці предмети зберігали в Державному історичному музеї (далі – ДІМ) на відповідальності заступника директора по господарській частині М. Веймана. Останній в травні 1946 р. передав їх через комісію до фондів ДІМу, пізніше, більшу частину мистецьких творів (здебільшого картин) було передано до Музею західного і східного мистецтва³⁹, а решту (здебільшого меблі, монети, тканини) залишили у фондах ДІМ, серед них – й годинник “Fisher”.

Проте, з огляду на масову практику вивезення культурних цінностей нацистами з окупованих територій й одночасну втрату значної частини музейної документації довоєнного часу, можна припустити, що згадані речі (у тому числі й годинник “Dresden”) були свого часу вивезені з України, а потім повернені радянським урядом. Ця версія потребує подальшого дослідження.

Отже, нами було досліджено бронзовий позолочений настінний годинник “Fisher” з фондів Національного музею історії України. Проаналізувавши характерні особливості зовнішнього оформлення в стилі рокайл та порівнявши його з іншими подібними годинниками, ми аргументували час створення означеного годинника першою половиною – серединою XVIII ст. Напис на циферблаті “Dresden” дав змогу однозначно ідентифікувати місце створення (Дрезден, курфюрство Саксонія). Знайти інформацію про годинникаря наразі не вдалося. Проаналізовано музейні акти 1946–1947 рр. і встановлено, що походить годинник з Дрезденської галереї.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Акти на вступ експонатів до фондів музею. 1947 рік. – Арк. 177–180 зв. // Київський історичний музей.
 Акти прийомки та закупки експонатів за 1946 р. Від акта № 1 до акта № 147. – Арк. 168–169 зв. // Київський історичний музей.
- Гуржій О. І. Гетьман Іван Скоропадський // Український історичний журнал. – 1999. – № 2. – С. 141–153.
- Долинський Л. Колекція годинників Українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР // Матеріали з етнографії та художнього промислу. – Випуск 3. – Київ, 1957. – С. 97–119.
- Жолтовський П. Художні металеві вироби західних областей Української РСР (XVI–XIX ст.). – Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 1959. – 30 с., 40 таблиць.
- Жолтовський П. Художній метал. Історичний нарис. – Київ: Мистецтво, 1972. – 114 с.
- Інвентарний № Р-59. Інвентарна картка. № 2322/7. Група “Різне” // НМІУ.
- Карбін Н., Матейчук О. Колекція кишенькових годинників зі збірки Волинського краєзнавчого музею // Волинський музей: історія і сучасність. Науковий збірник. – Випуск 6. – Луцьк, 2019. – С. 158–161.
- Книга вступу. Т. 2. №№ 2143–6836. Почато 26.12.1945 – закінчено 30.04.1947. – Арк. 64–64зв. // НМІУ.
- Любченко В. Ф., Шмагло Р. Т. Годинник [Електронний ресурс]: Енциклопедія сучасної України – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=25145 (дата звернення: 24.11.2020).
- Мирончук В. Д. Д. Ф. Красицький – історик і шевченкознавець // Проблеми політичної історії України. – Випуск 14. – 2019. – С. 216–220.
- Рудинський М. З приводу годинника роботи Томірової в картинній галереї Полтавського музею // Український музей: збірник. Т. 1 / Управління науковими установами У.С.Р.Р.; за редакцією П. Курінного [та ін.]. – Київ: [б. в.], 1927. – С. 122–127.
- Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей. Отдел III. Известия грамот и документов. – Киев: Издан Временной Комиссией для разбора древних Актов при Киевском, Подольском и Волыньском Генерал-Губернаторе, 1874. – 176 с. + X.
- Ткачук В. Церква і годинники в ранньомодерній Україні. – Ч. 1 [Електронний ресурс]: Historians. – Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/2180-vitalij-tkachuk-tserkva-i-godinniki-v-rannomodernij-ukrajini-chastina-i> (дата звернення: 24.11.2020).
- Ткачук В. Церква і годинники в ранньомодерній Україні. – Ч. 2 [Електронний ресурс]: Historians. – Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/2185-vitalij-tkachuk-tserkva-i-godinniki-v-rannomodernij-ukrajini-ch-2> (дата звернення: 24.11.2020).
- Центральний державний історичний архів України в м. Києві. – Ф. 128. – Оп. 1 заг. – Спр. 27. – Ч. 1 (1731–1759). – Арк. 90.
- Яременко М. Повсякдення професорів Києво-Могилянської академії XVIII століття // Повсякдення ранньомодерної України. – 2013. – 1. – С. 69–121.
- A LOUIS XV ORMOLU AND CORNE ROUGE STRIKING CARTEL CLOCK [Електронний ресурс]: Christies. – Режим доступу: <https://www.christies.com/lotfinder/Lot/a-louis-xv-ormolu-and-corne-rouge-6171637-details.aspx> (дата звернення:

36 Там само. – Арк. 178–180 зв.

37 Там само.

38 Там само. – Арк. 178.

39 Нині – Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків.

24.11.2020).

Cartel d'alcôve à tirage en bronze doré d'époque Louis XV; vers 1750, signé S. GERMAIN, le cadran et le mouvement signés ETIENNE LENOIR / A PARIS [Електронний ресурс]: Sothebys. – Режим доступу: <http://www.sothebys.com/fr/auctions/ecatalogue/lot.175.html/2008/6-rue-royale-paris-18th-century-furniture-and-works-of-art-pf8032> (дата звернення: 24.11.2020).
LE NOIR Etienne (XVIIIème), de SAINT GERMAIN Jean-Joseph (1719–1791) [Електронний ресурс]: Lotsearch. – Режим доступу: <https://www.lotsearch.net/lot/le-noir-etienne-xviiieme-de-saint-germain-jean-joseph-1719-1791-28326248> (дата звернення: 24.11.2020).

Jaworski F. Lwów stary i wczorajszy (szkice i opowiadania). – Lwów: Nakładem “Kurjera Lwowskiego”, 1910. – 478 s.

Siemieniński L. Przegląd wystawy starożytności sztuki urządzanej w Krakowie przez Komisję delegowaną z oddziału archeologii i sztuk pięknych w c. k. Tow. Nauk krakowskiem. – Kraków, 1858. – 67 s.

Wystawa archeologiczna polsko-ruska urządzona we Lwowie. – Lwów, 1885. – 98 s.

REFERENCES

Akty na vstup eksponativ do fondiv muzeiu. 1947 rik, ark. 177–180 zv. Kyivskiy istorychnyi muzei.

Akty pryiomky ta zakupky eksponativ za 1946 r. Vid akta № 1 do akta № 147, ark. 168–169 zv. Kyivskiy istorychnyi muzei.

Hurzhi O. I. 1999. Hetman Ivan Skoropadskiy. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* no. 2, pp. 141–153.

Dolynskiy L. 1957. Kolektsiia hodynnykiv Ukrainskoho derzhavnogo muzeiu etnohrafii ta khudozhnogo promyslu AN URSR. *Materialy z etnohrafii ta khudozhnogo promyslu* vol. 3. Kyiv, pp. 97–119.

Zholtovskiy P. 1959. Khudozhni metalevi vyroby zakhidnykh oblastei Ukrainskoi RSR (16–19 st.). Kyiv: Vydavnytstvo Akademii nauk Ukrainskoi RSR.

Zholtovskiy P. 1972. Khudozhni metal. Istorychni narys. Kyiv: Mystetstvo.

Inventarnyi no. P-59. Inventarna kartka no. 2322/7. Hrupa Rizne. NMIU.

Karbin N., Mateichuk O. 2019. Kolektsiia kyshenkovykh hodynnykiv zi zbirky Volynskoho kraieznavchoho muzeiu. *Volynskiy muzei: istoriia i suchasnist. Naukovyi zbirnyk*, vol. 6. Lutsk, pp. 158–161.

Knyha vstupu. T. 2, no. 2143–6836. Pochato 26.12.1945 – zakoncheno 30.04.1947, ark. 64–64 zv. NMIU.

Liubchenko V. F., Shmahlo R. T. Hodynnyk [Elektronnyi resurs]. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=25145 (data zvernennia: 24.11.2020).

Myronchuk V. D. 2019. D. F. Krasyskyi – istoryk i shevchenkoznavec. *Problemy politychnoi istorii Ukrainy*, vol. 14, pp. 216–220.

Rudynskiy M. 1927. Z pryvodu hodynnyka roboty Tomirovoi v kartynni halerei Poltavskoho muzeiu. *Ukrainskyi muzei: zbirnyk*, vol. 1 (Upr. nauk. ustanovamy U.S.R.R.; za red. P. Kurinnoho [ta in.]). Kyiv: [b. v.], pp. 122–127.

Sbornik materialov dlia istoricheskoi topografii Kieva i ego okrestnostei. Otdel 3. Izvestiia gramot i dokumentov. Kiev: Izdan Vremennoi Komissiei dlia razbora drevnikh Aktov pri Kievskom, Podolsokom i Volynskom General-Gubernatore, 1874.

Tkachuk V. Tserkva i hodynnyky v rannomodernii Ukraini, ch. 1 [Elektronnyi resurs]. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/2180-vitalij-tkachuk-tserkva-i-godinniki-v-rannomodernij-ukrajini-chastina-i> (data zvernennia: 24.11.2020).

Tkachuk V. Tserkva i hodynnyky v rannomodernii Ukraini, ch. 2 [Elektronnyi resurs]. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/2185-vitalij-tkachuk-tserkva-i-godinniki-v-rannomodernij-ukrajini-ch-2> (data zvernennia: 24.11.2020).

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi, f. 128, op. 1 zah, spr. 27, ch. 1 (1731–1759), ark. 90.

Yaremenko M. 2013. Povsiakdennia profesoriv Kyievo-Mohylianskoï akademii 18 stolittia. *Povsiakdennia rannomodernoi Ukrainy*, vol. 1, pp. 69–121.

A LOUIS XV ORMOLU AND CORNE ROUGE STRIKING CARTEL CLOCK [Elektronnyi resurs]. URL: <https://www.christies.com/lotfinder/Lot/a-louis-xv-ormolu-and-corne-rouge-6171637-details.aspx> (data zvernennia: 24.11.2020).

Cartel d'alcôve à tirage en bronze doré époque Louis XV; vers 1750, signé S. GERMAIN, le cadran et le mouvement signés ETIENNE LENOIR / A PARIS [Elektronnyi resurs]. URL: <http://www.sothebys.com/fr/auctions/ecatalogue/lot.175.html/2008/6-rue-royale-paris-18th-century-furniture-and-works-of-art-pf8032> (data zvernennia: 24.11.2020).

LE NOIR Etienne (XVIIIème), de SAINT GERMAIN Jean-Joseph (1719–1791) [Elektronnyi resurs]. URL: <https://www.lotsearch.net/lot/le-noir-etienne-xviiieme-de-saint-germain-jean-joseph-1719-1791-28326248> (data zvernennia: 24.11.2020).

Jaworski F. 1910. Lwów stary i wczorajszy (szkice i opowiadania). – Lwów: Nakładem Kurjera Lwowskiego.

Siemieniński L. 1858. Przegląd wystawy starożytności sztuki urządzanej w Krakowie przez Komisję delegowaną z oddziału archeologii i sztuk pięknych w c. k. Tow. Nauk krakowskiem. Kraków.

Wystawa archeologiczna polsko-ruska urządzona we Lwowie. Lwów, 1885.

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. Годинник настінний “Fisher”.

Рис. 2. Частина задньої стінки годинника з корпусом механізму.

Рис. 1

Рис. 2